

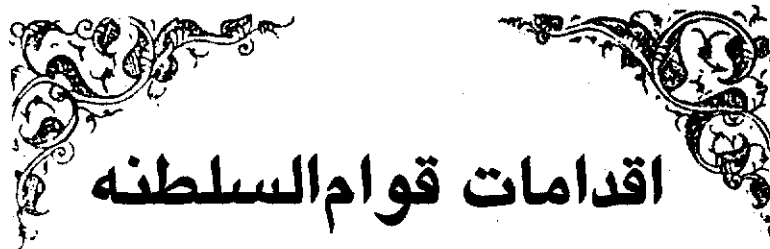
اقدامات قوام السلطنه در شهر سرخس روس

پدیدآورده (ها) : کوهستانی نژاد، مسعود
کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی :: گنجینه اسناد :: بهار و تابستان 1375 - شماره 21 و 22
از 53 تا 69
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/97449>

دانلود شده توسط : سارا سلطانی
تاریخ دانلود : 30/07/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فوائین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

اقدامات قوام السلطنه در شهر سرخس روس

مبعود کوهستانی نژاد

و در جنگ سنگینی از آنها شکست خوردند. پس از این شکست، نیروهای کمیته ماورای خزر، بسرعت به سمت غرب عقب‌نشینی نموده و در ناحیه‌ای نزدیک به مرز ایران، موسوم به قهقهه، مستقر شدند. بلشویکها نیز در یک پیشروی سریع، موفق شدند مناطق ترکمن‌نشین مرو و تجن را تصرف کرده، در محلی به نام دو شاخ، در نزدیکی قهقهه، مستقر شدند.^(۳۱) استقرار این نیروها در دو شاخ که در مرکز مناطق ترکمن‌نشین قرار داشت، سبب بروز اغتشاش وسیعی در میان ترکمنها شد. آنها در هراس از پیروزی بلشویکها، آشوب‌های دامنه‌داری در نواحی تجن، مرو و سرخس، به وجود آوردند. به همین دلیل، هنگامی که در ۲۲ مهرماه، قوای کمیته ماورای خزر و متحدینشان (ترکمنها و انگلیسها) در حمله دو شاخ، از نیروهای بلشویک مستقر در آن محل شکست خوردند، ترکمنها به عقبه نیروهای بلشویکی در تجن حمله‌ور شده و پس از شکست آنها، این شهر را تصرف کردند. در ۲۵ مهرماه، به دنبال این واقعه، بلشویکها، ضمن عقب‌نشینی از دو شاخ، به سرعت به طرف مراکز اصلیشان در ماوراءالنهر عقب‌نشینی کردند و قوای کمیته ماورای خزر موفق شد به سرعت، مناطق از دست رفته ترکستان جنوبی را مجدداً تصرف نماید.^(۳۲)

اسناد مورد بحث در این مجموعه، ناظر بر عکس‌العمل و نحوه رفتار سیاسی دولت ایران و والی خراسان نسبت به وقایع یاد شده است. چهار سند اول این مجموعه، تلگرافهایی از قوام السلطنه والی خراسان به وزارت داخله است که در فاصله زمانی ۲۰ سرطان (تیر) تا ۲۴ اسد (مرداد) ۱۲۹۷ ش. (مخبره گردیده است.^(۳۳) موضوع اصلی این تلگرافها، حرکت نیروهای انگلیسی از جنوب خراسان به شمال این استان، جهت پیوستن به نیروهای کمیته ماورای خزر است. به دنبال استقرار بلشویکها در دو شاخ، در ۱۲ شهریور، وزارت داخله طی دستورالعملهایی - که برای والی خراسان و همچنین حکام شهرهای مختلف این استان ارسال نمود - تذکر می‌دهد:

وقوع جنگ جهانی اول و پیامدهای آن از جمله واقعه انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ میلادی در روسیه، بازتاب بسیار گسترده‌ای در تحولات سیاسی کشورهای منطقه و ایران داشت که با وجود اهمیت فراوان آن، کمتر مورد توجه واقع شده است. شاید یکی از علل کم توجهی به این تحولات، وجود هرج و مرج عظیم و گسترده در کلیه ارکان سیاسی و اجتماعی جامعه ایران در آن زمان بوده است. بدین سبب، در این مقاله تلاش بر آن است که ضمن بررسی تعدادی از اسناد تاریخی، مروری بر رویدادهای سیاسی مرزهای شمال شرقی ایران در سال ۱۹۱۸ م، انجام گیرد.

مجموعه اسناد مورد بحث در این مقاله، درخصوص اعزام نیروهای انگلیسی از طریق خراسان به مرزهای شمال شرقی ایران و نیز نحوه برخورد دولت ایران و والی خراسان با درگیریهای آن سوی مرزهای ایران در ترکستان جنوبی است. این اسناد، شامل تعدادی از تلگرافهای مبادله شده میان قوام السلطنه والی وقت خراسان با وزارت داخله در سال ۱۳۳۶ ق. / ۱۹۱۸ م. / ۱۲۹۷ ش می‌باشد.^(۳۴) در آن زمان، در ترکستان جنوبی و ماوراءالنهر، میان بلشویکها و طیف وسیع و گسترده مخالفینشان، جنگ شدیدی جریان داشت. بنابراین، لازم است قبل از شروع بحث راجع به اسناد مذکور، نگاهی به اوضاع سیاسی حاکم بر ترکستان جنوبی بیندازیم.

سال ۱۹۱۸ م، سالی پرآشوب در سرتاسر قلمرو امپراتوری روسیه بود. انعکاس وقوع انقلاب اکتبر در ترکستان، ثمرهای جز ایجاد هرج و مرج شدید در ترکستان نداشت. در این سال، مخالفان بلشویکها در ترکستان (به رهبری منشویکها) به پیروی از حکومت موقت روسیه (در اوف)، کمیته‌ای به نام ماورای بحر خزر در عشق‌آباد تشکیل دادند. این کمیته، از پشتیبانی قبایل ترکمن و نیز کمکهای گسترده نظامی، سیاسی و مالی انگلیسها که پایگاههایشان در ایران قرار داشت بهره‌مند بود. در اواسط مرداد سال ۱۲۹۷ ش. / اگوست ۱۹۱۸ م، نیروهای کمیته ماورای خزر در غرب شهر مرو، در محلی به نام بایرام‌علی، مورد حمله بلشویکها قرار گرفته

«... در پیشامدهایی که محتمل است از اثر اوضاع سرخس و اقدامات بلشویکها و منازعه تراکمه روس در آن حدود روی دهد، مراقبت کامل داشته و در موقع، استعدادی نیز برای امنیت حدود سرحدی اعزام داشته، نگذارید دستجات مسلح به خاک ایران داخل شود...» [سند شماره ۵] [۵۱].

در پاسخ، قوام السلطنه طی تلگرافی که افزون بر دو هفته بعد به تهران مخابره نمود، ضمن آن که تأکید می‌نماید: «... مشغول اقدام و تنظیم پیشامدها و وقایع اخیر سرحدات هستم...»، مشکل اساسی را در راه اجرای مفاد دستورالعمل مذکور، کمبود پول و نیز اوضاع نابسامان ایالت خراسان ذکر می‌کند. [سند شماره ۶] [۶۱].

چندی بعد، به دنبال شکست نیروهای کمیته ماورای خزر و انگلیسی در حمله به دو شاخ (۲۲ مهر) و تشدید هرج و مرج در مناطق ترکمن‌نشین مجاور مرزهای ایران، وزارت داخله طی تلگرافی دیگر به والی خراسان اعلام می‌دارد؛ به دلیل آن که «... اوضاع سرحدی خراسان به مناسبت نزاع بلشویک و منشویک فوق‌العاده جالب توجه گردید، مقرر فرمایند اقدامات موثر در حفظ نظم و امنیت آن حدود شود و از اوضاع آنجا همیشه وزارت داخله را مطلع دارند...» [سند شماره ۷] [۷۱].

در همین راستا، در روز ۲۸ مهر نیز طی تلگرافی، ضمن یادآوری تأثیر جنگ دو شاخ (۲۲ مهر) بر مرزهای ایران، مجدداً تأکید می‌کند: «... ایالت جلیله کاملاً مراقب و مواظب انتظامات سرحدات بوده و تعلیمات لازمه به مأمورین آن حدود می‌دهند...» [سند شماره ۸] [۸۱].

در پاسخ به تلگراف ۲۷ میزان (مهر) وزارت داخله (سند شماره ۷)، قوام السلطنه طی تلگرافی در ۲۹ میزان (مهر) اقدامات خود را درباره وقایع آن سوی مرز، اعلام می‌دارد: «... به حکومت تعلیمات داده شده بود رؤسای ترکمانان را جلب و به تابعیت و حمایت دولت علیه مایل سازد و برای این کار لازم بود یک قوه مکی در سرخس حاضر باشد که اگر برای رؤسای ترکمانان وقایع سوئی اتفاق بیفتد، به آنها کمک و مساعدت نماید. مطابق نظریات حکومت و مأمور مخصوص که از مشهد به سرخس برای جلب ترکمانان فرستاده بودم، قرار دادم که یکصد نفر سوار نظامی به سرخس رفته، حکومت محل نیز یکصد نفر سوار غیرنظام حاضر نماید که با سوار موجوده که داردمن حیث‌المجموع دویست و هشتاد نفر بشود و به علاوه چون یکصد نفر سوار ترکمان در سرخس روس بودند حاضر برای خدمتگزاری دولت علیه شدند؛ قرار دادم حقوق آنها نیز از طرف دولت علیه موقتاً پرداخته شود و آنها به تعلیمات و دستورالعمل حکومت رفتار نمایند. در نتیجه این اقدامات، دو روز قبل اهالی سرخس روس، حتی رؤسای ترکمانان و کمیسر روس، از حکومت سرخس برای حفاظت خودشان استمداد خواستند و لازم شد حکومت با قوای موجوده، به عنوان حفاظت اتباع ایران و اهالی، به سرخس روسها حرکت نماید. بحمدالله تعالی، بعد از ورود، از طرف رؤسای ترکمانان و ساکنین استقبال و پذیرایی شایانی به عمل آمده، عموماً اظهار مسرت نموده، به سلامتی اعلیحضرت اقدس همایونی (ارواحنا فداه)، هورا کشیدند...» [سند شماره ۹] [۹۱].

بدین ترتیب، یک نیروی نظامی ایران وارد قلمرو روسیه گشته و کنترل شهری نسبتاً مهم را در آن قلمرو به دست می‌گیرد. انعکاس این خبر در تهران، توأم با هیجان زیادی بود. در روز چهارم عقرب (آبان)، در روزنامه "ایران" طی خبری کوتاه، اعلام می‌شود: «... به موجب خبر غیرمستقیمی

که در حین طبع جریده به ما رسیده، شهر سرخس روس - که مدتی بود در تصرف غاصبانه اولیای آن دولت بوده و تمام آبهای سرخس ایران را نیز برده و می‌رفت که سرخس ایران از بی‌آبی خراب و بایر شود - از طرف مأموران دولتی خراسان برحسب اوامر اولیای دولت، ضبط و فعلاً در تصرف مأمورین این دولت است...» [۱۱۱].

در همین روزنامه، در روز پنجم عقرب (آبان) نیز تحت عنوان "خبر"، مضمون تلگراف ۲۹ میزان (مهر) قوام السلطنه درخصوص اعزام نیروهای ایرانی به سرخس روس عنوان می‌شود، [۱۱۱] و بالاخره دو روز بعد، طی سرمقاله مفصلی تحت عنوان «استرداد شهر تاریخی وطن انوری» که در روزنامه ایران چاپ شد، این واقعه تحلیل می‌شود. از آنجا که این مقاله، بیانگر نحوه انعکاس واقعه مذکور در میان روشنفکران و مطبوعات ایران است، جا دارد مروری بر خلاصه آن تحلیل، صورت گیرد.

«خبر ورود قشون خراسان را به شهر سرخس کهنه در دو شماره قبل، به قید احتیاط درج نموده... شهر سرخس، وطن انوری‌ها و بهرامی‌ها، دروازه دوم خراسان که در نتیجه طغیان تراکمه آخال و تکه و جنگهای متعدد به دست قشون روس افتاده و سالها مورد استفاده سرحداران دولت تزار واقع و علاوه بر تصرف شهر مزبور، آبهای سرحدی را که به «هری‌رود» موسوم بود، دزدیده و هر قسم اجحاف و ستمکاری را بر رعایای ایران روا داشته بودند، در ضمن عملیات و اقدامات شایان تقدیر کابینه حاضر، شهر مزبوره به وسیله نظامیان این دولت دوباره مسترد گردیده است. به قراری که خبر می‌رسد، در جنگهای خونین و سفاکانه که بین بلشویکها و طرفداران رژیم سابق و ملیون ترکستان در تمام شهرهای

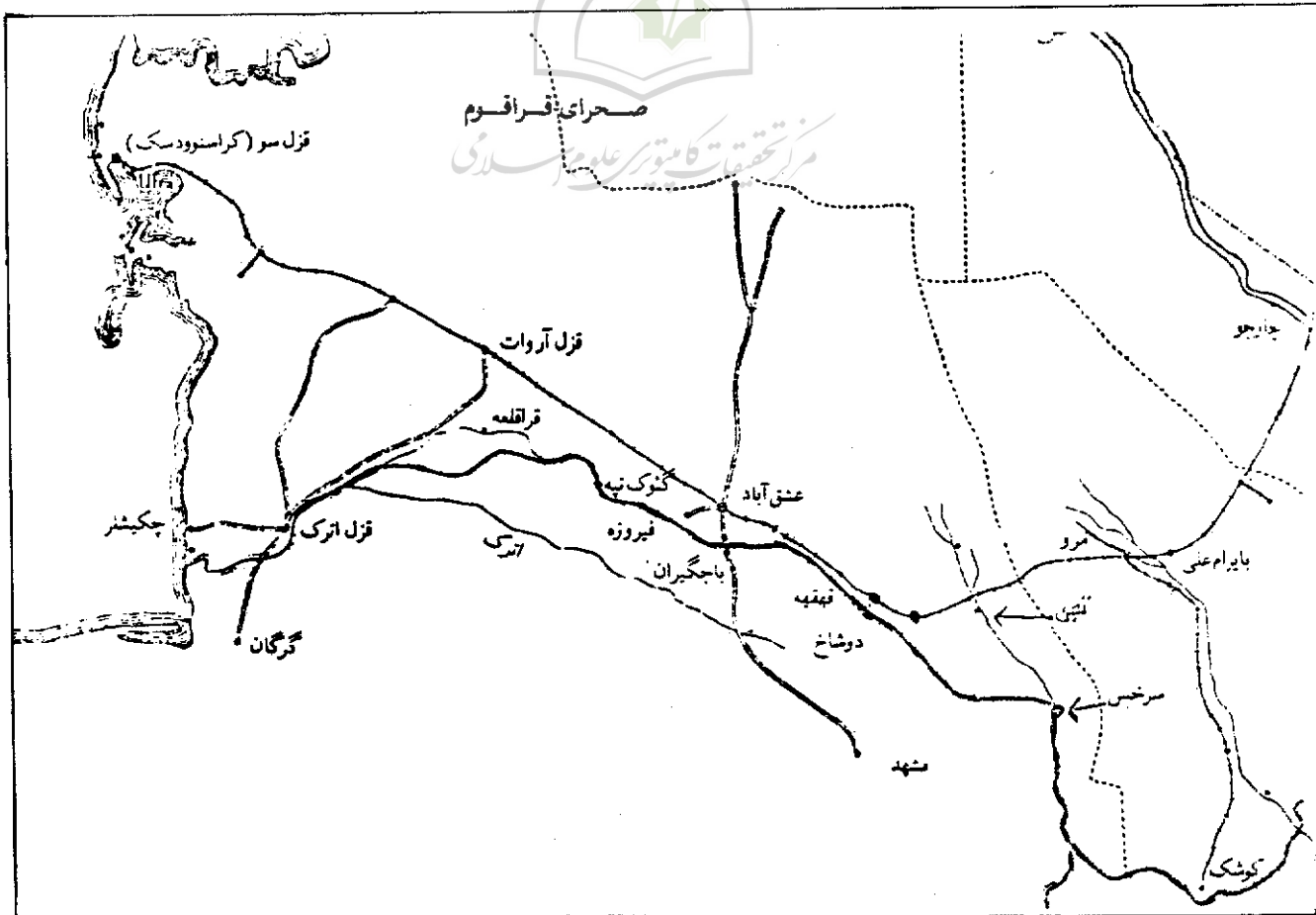
و از نتیجه اقدامات راجع به این موضوع، وزارت داخله را مطلع خواهید فرمود... [سند شماره ۱۰۱۴۱۰]

ورود نیروهای ایرانی به سرخس روس، رابطه مستقیمی با وقایع ترکستان جنوبی دارد. پیشروی سریع بلشویکها در ترکستان، در ماههای مرداد و شهریور و همچنین ناتوانی نیروهای متحد (انگلیسها و کمیته ماورای خزر) در جلوگیری از پیشروی آنها؛ فضایی آکنده از رعب و وحشت در میان ترکمانها و نیز نیروهای متحد، فراهم آورد. شکست نیروهای متحد در نبرد دو شاخ (۲۲ مهر) نیز، سبب تشدید این وضعیت شد. به دنبال آن، رؤسای بسیاری از قبایل ترکمن - که به دلایل گوناگون از حضور بلشویکها در ترکستان جنوبی واهمه داشتند - در جستجوی پناهگاه جدیدی، به ایران روی آوردند. قوام السلطنه نیز از این وضعیت بهره‌برداری نموده و نسبت به اعزام نیروهای ایرانی به سرخس روس، اقدام کرد. ولی از آنجایی که نمی‌خواست جانب احتیاط را از دست دهد، باز هم اعلام نمود: «... عجالتاً قوه دولتی در سرخس ناصر می‌قیم خواهند بود و فقط به عنوان حفظ اتباع ایران، عده‌ای به سرخس روس اعزام شده و خواهند شد...» [سند شماره ۹۱۴۶۹].

مسئله این موضع‌گیری و اقدام، با آنچه که در روزنامه‌های ایران تبلیغ گردید، کاملاً تفاوت داشت. آنچه مسلم است، قوام السلطنه نمی‌توانست نیروهای ایرانی را در سرخس روس نگاه دارد. زیرا در همان زمان، عقب‌نشینی نیروهای بلشویک از دوشاخ، آغاز گردیده و کمیته ماورای

ترکستان رخ داد، از سال قبل تاکنون عده زیادی رعایای ایران که از این میدانهای باکانه دوری جسته بودند، به ایران آمده و معدودی نیز به هموطنان خود - که در شهرهای سرحدی عشق‌آباد، تجن، قهقنه، سرخس و غیره سکنی داشتند - ملحق شده ولی آتش انقلاب و کشتار و بی‌رحمی بالاخره آن حدود را نیز فراگرفته و باز می‌رفت که عده باقیمانده تجار و کسبه ایرانی هم بیچاره‌وار، در این حملات و انقلابات و هرج و مرجها بکنی پایمال شده و از میان بروند. در این مورد، نه تنها اتباع ایران به فریاد آمده و از دولت دادخواهی و استعانت جسته بلکه تراکمه و سایر معلمین که اتباع روس شناخته می‌شدند نیز، فریاد خود را از این هرج و مرجها به دربار شاهنشاهی ایران رسانیده، و بعلاوه از رفتار پدران خود، اظهار ندامت نموده و به جبران خطایا و غفلتهای گذشته، خود را برای اطاعت دولت ایران حاضر ساختند... فعلاً این اولین قدمی است که از طرف کابینه فعال و بزرگوار ما در حفظ اتباع و نوامیس ملیه ما برداشته می‌شود و امیدواریم در سایه همین کاردانی و وطن‌پرستیها و حس حقوق‌شناسی و دادخواهیها، خسارات و ویرانیهای دیرینه ایران و ایرانیان جبران پذیرفته و اراضی مغضوبه ما در پرتو عدالت و آزادی و مساعدت دموکراسی دنیا و در سایه سعی و عمل رجال تاریخی کنونی ما، عموماً مسترد گردد... [۱۱۲۶].

و چند روز بعد (۸ عقرب/آبان) نیز، وزارت داخله، طی تلگرافی به قوام السلطنه اظهار امیدواری می‌کند: «... با طرز عملیات عاقلانه حضرت عالی، آرزو و آمال دولت و عناصر ایران دوست کاملاً برآورده شده

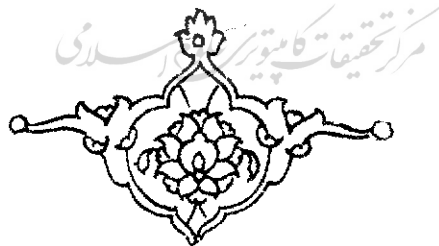
روسیه» (۱۱۵). و به تعبیری دیگر، به فعلیت درآوردن اندیشه استرداد شهرهایی نظیر سرخس روس، مستلزم مقابله با نیروهای سیصد هزار نفری منظمی بود که در اختیار حکومت موقتی کل روسیه قرار داشت، و مسلم بود با توجه به وضعیت داخلی ایران، فکر ایجاد درگیری با سربازان روسی، در اندیشه هیچ یک از ایرانیان خطور نمی کرد:

بدین ترتیب، به نظر می رسد با موضع گیری محکم سفارت روسیه در تهران، دولتمردان و روشنفکران ایران، موضوع کنترل و بازپس گیری شهر سرخس روس و یا هر نقطه دیگر از مناطق مجاور مرزهای ایران را به دست نیروهای ایرانی، کنار گذاشتند.

- ۱ - سازمان اسناد ملی ایران: اسناد وزارت داخله، سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۱۷۳۴ شماره فیش ۰۰۰۳۰۳۴۱ و شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۲ - مابری، جیمز: عملیات در ایران، ترجمه کازه یات، تهران، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۶۹، صص ۴۳۵-۴۴۰.
- ۳ - همان، صص ۴۹۳-۴۹۴.
- ۴ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۱۷۳۴ شماره فیش ۰۰۰۳۰۳۴۱
- ۵ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۶ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۷ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۸ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۹ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۱۰ - روزنامه ایران: س ۲، ش ۱۱۷۶، ۴ عقرب ۱۲۹۷ ش ۲۰ محرم ۱۳۳۷ ق ۱، ص ۱.
- ۱۱ - همان، س ۲، ش ۱۱۷۷، ۵ عقرب ۱۲۹۷ ش ۲۱ محرم ۱۳۳۷، صص ۲-۳.
- ۱۲ - همان، س ۲، ش ۱۱۷۸، ۷ عقرب ۱۲۹۷ ش ۲۳ محرم ۱۳۳۷، ص ۱.
- ۱۳ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۱۴ - اسناد وزارت داخله: سری ج، پاکت شماره ۲۹۰۰۰۴۴۰۱ شماره فیش ۰۰۱۰۰۴۶۵
- ۱۵ - روزنامه ایران: س ۲، ش ۱۱۸۲، ۱۴ عقرب ۱۲۹۷ ش ۱۱ اول صفر ۱۳۳۷، ص ۲.

خزر با پشتیبانی انگلیسها، موفق به اعاده اقتدار خود در نواحی ترکمن نشین سرخس و مرو و تجن شده بود و این حکومت تحمل حضور سربازان ایرانی را در قلمرو روسیه نداشت. به طوری که در جواب تبلیغات روزنامه های تهران، پیرامون تصرف سرخس روس، سفارت روسیه در تهران - که در آن زمان در اختیار نیروهای مخالف بلشویکها بود - طی اعلامیه ای، تلگراف کمیته اجراییه ماورای خزر را خطاب به حکومت موقتی کل روسیه در اوفا، منتشر می سازد. در این اعلامیه آمده است:

«به موجب تلگرافات واصل به سفارت، کمیته اجراییه حکومت ماورای بحر خزر از عشق آباد تلگراف ذیل را به حکومت موقتی کل روسیه در اوفا مخابره نموده است. کمیته اجراییه حکومت ماورای بحر خزر پس از استحضار از تشکیل حکومت موقتی کل روسیه، مسرت صمیمانه خود را اظهار و تبریکات خالصانه را تقدیم و امید کامل دارد که عمّا قریب حکومت موقتی قسمتهای متلاشی شده وطن عزیز را جمع و متحد نماید و روسیه مشقت کشیده را از وجود آلمان و بلشویکها پاک کرده، مملکت را به انعقاد مجلس مؤسسان مختار تمایل گرداند. ضمناً حکومت ماورای بحر خزر خود را در تحت اقتدار حکومت موقتی کل روسیه دانسته، اظهار می دارد که حکومت مزبوره وظیفه مقدس خود می داند که در اولین موقع امکان که مملکت از وجود دشمنان پاک شد و سایل اتحاد و یکی شدن به دست آمد، مستقیماً و کاملاً هم اوامر حکومت موقتی را مطیع باشد. زنده باد روسیه متحد و غیر منقسم و مجلس مؤسسان مختار. به موجب اظهار نماینده حکومت موقتی کل روسیه - که به عشق آباد وارد شده است - حکومت موقتی مزبور، دارای سیصد هزار قشون منظم است. سفارت

سند شماره ۱

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

از مشهد به ط [تهران]، نمره قبض ۲۲۱۹، نمره تلگراف ۷۰، عدد کلمات ۳۱، تاریخ اصل ۲۰، توضیحات دولتی، تاریخ وصول ۲۰ سرطان، سنه ۱۳۳۶.

وزارت داخله، سه روز قبل، سیصد نفر قشون هندی وارد تربت [شده] و از آنجا عازم مشهد مقدس شدند. امروز هم صد نفر دیگر وارد تربت شد.

۱۹ سرطان، نمره ۳۹۲۶، قوام السلطنه، [مهر] تلگرافخانه مبارکه تهران.

سند شماره ۲

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

از مشهد به ط [تهران] نمره قبض ۱۴۰۲، نمره تلگراف ۱۲۰، عدد کلمات ۴۸، تاریخ اصل ۳۰، توضیحات دولتی، تاریخ وصول ۳۱ سرطان سنه ۱۳۳۶

تهران با رمز خصوصی مقام منبع ریاست وزرای عظام و وزارت جلیله داخله تلگرافاً عرض کرده بودم، انگلیسیها فرستادن قشون را قبلاً به درج موقتاً موقوف داشتند. دیروز تصمیم نموده دویت و بیست و پنج نفر به محمدآباد درج فرستادند. شب ۳۰ سرطان، نمره ۴۳۹۴ قوام السلطنه، [مهر] تلگرافخانه مبارکه تهران. [در پشت این سند نوشته شده است] وزارت جلیله داخله، با رمز کابینه ریاست وزرا کشف نمی شود حضرت اشرف هم رمز خصوصی ندارند.

سند شماره ۳

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

از مشهد به ط [تهران] نمره قبض ۲۵۰۷، نمره تلگراف ۷، عدد کلمات ۱۱۰، تاریخ اصل ۲، توضیحات دولتی، تاریخ وصول ۳ اسد، سنه ۱۳۳۶.

با مفتاح خصوصی کشف شود، مقام منبع ریاست وزرا [ای] عظام و وزارت جلیله داخله، تعقیب نمره ۴۳۹۲. انگلیسیها^(۱) از قرار اظهار خودشان، دویت و بیست و پنج نفر قشون از راه قوچان به درج فرستاده و عبدال صمد شاه از خاتمان آقاخان محلاتی که او هم چندی است وارد شده و جزء صاحب منصبان است، با این عده همراه [است] متمنی است هر نوع تعلیماتی که به حکومت درج مقتضی می دانند معلوم فرمایند از آن قرار دستورالعمل داده شود. ضمناً مقرر فرمایند ده جلد کتاب رمز که سابقاً هم مکرر تقاضا شده است، بفوریت ارسال دارند زودتر برای حکام جزء خراسان فرستاده شود. ۲ اسد، نمره ۴۶۹۳، قوام السلطنه، [مهر] تلگرافخانه مبارکه تهران.

[در پشت برگه این تلگراف، نوشته شده است] وزارت جلیله داخله، آخر معلوم نشد رمز مخصوص کدام و نزد کیست! حضرت اشرف اطلاعی از این مفتاح ندارند. کابینه ریاست وزراء عظام هم سابقه ندارد.

سند شماره ۴ اداره تلگرافی دولت علیه ایران

از مشهد به ط [تهران]، نمره قبض ۲۹۰۸، نمره تلگراف ۱۰۹، عدد کلمات ۳۵، تاریخ اصل ۲۳، توضیحات دولتی، تاریخ وصول ۲۴ اسد سنه ۱۳۳۶.

با افتتاح عمومی کشف شود، وزارت جلیله داخله، از حکومت تربت راپورت رسیده که انگلیسها از چهارم ذی قعدة شروع به ساختن راه از تربت به مشهد مقدس خواهند کرد. ۲۳ اسد، نمره ۵۶۶، قوام السلطنه، (مهر) تلگرافخانه^(۱) مبارکه تهران.

۱ - اصل: تلگرافخانه

سند شماره ۵

دولت علیه ایران، وزارت داخله، نمره کتاب ثبت ۱۵۱، نمره ۵۳۹، شعبه تحریرات شرق، تهران، مشهد، به تاریخ ۲۶ ذی قعدة الحرام ۱۳۳۶ (۱۴ سنبله)، رمز شود.

ایالت جلیله خراسان، وزارت جلیله امور خارجه به کارگزاری^(۱) قوچان دستور داده اند در پیشامدهایی که^(۲) محتمل است از اثر اوضاع سرخس و اقدامات بلشویکها^(۳) و منازعه تراکمه روس در آن حدود روی دهد، مراقبت کامل داشته و در موقع استعدادی نیز برای امنیت حدود سرحدی اعزام داشته، نگذارید دستجات مسلح به خاک ایران داخل شود. راجع به پناهنده شدن اتباع روس، آنان که بی اسلحه و غیر نظامی اند بپذیرید.

[امضاء: ناخوانا]

ایالت جلیله خراسان، راجع به اوضاع سرخس و اقدامات بلشویکها و نزاع تراکمه روس در آن صفحات از وزارت امور خارجه، شرحی به وزارت داخله نوشته و تعلیماتی هم در آن موضوع به کارگزاری قوچان داده و ضمناً یادآوری کرده اند، چون محتمل است از اثر اقدامات آنها نسبت به داخله مملکت، پاره ای واقعات غیر منتظره رخ دهد لازم است ایالت جلیله مراقبت کامل در حفظ سرحد مزبور به عمل آورده و استعدادی برای جلوگیری از دستجات مسلح در آنجا برقرار و از تجاوزات به خاک ایران جلوگیری نماید و هرگاه اشخاص غیر مسلح به عنوان پناهندگی به خاک ایران وارد شوند، با دقت و تفتیش مخصوص، ممکن است اجازه ورود دهید. در این مسائل هم از مقام ریاست وزراء تعلیماتی سابقاً به ایالت جلیله داده شده است.

[امضاء: ناخوانا]

[در حاشیه] مدیرالدوله

۱ - اصل: کارگذاری

۲ - اصل: پیش آمدهایکه

۳ - اصل: بلشویکها

سند شماره ۶

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

از مشهد به ط [تهران]، نمره قبض ۳۶۴۶، نمره تلگراف ۱۵۹، عدد کلمات ۸۴، تاریخ اصل ۲۸ [سنبله]، توضیحات دولتی، تاریخ وصول ۲ میزان ۱۳۳۶.

وزارت جلیله داخله، با مفتاح خصوصی کشف شود.
تلگراف نمرة ۵۳۹ زیارت شد. مشغول اقدام در تربیت و تنظیم پیشامدها^(۱) و وقایع اخیر سرحدات هستم. عجلتاً اساس عمده، پول است که فوق العاده در عسرت هستیم و برای اداره مالیه پرداخت مخارجات عادی هم غیر ممکن است. با خرابی پارسال رعیت و تلفات امسال که اهالی در تمام ولایات مثل برگ درخت از امراض مختلفه می میرند و تفرقه رعیت نمی دانم عاقبت کار چه میشود؟
۲۷ سنبله، نمرة ۶۵، قوام السلطنه، [مهر] تلگرافخانه مبارکه تهران.

۱ - اصل : پیشامدها

سند شماره ۷

دولت علیه ایران، وزارت داخله، شعبه تحریرات شرق

نمرة ۶۲۰، به تاریخ ۱۳ محرم الحرام ۱۳۳۷ [۲۷ میزان ۱۲۹۷]، ایالت جلیله خراسان و سیستان.

از قرار مرقومه وزارت جلیله امور خارجه، اوضاع سرحدی خراسان، به مناسبت نزاع بلشویک^(۱) و منشویک فوق العاده جالب توجه گردید مقرر فرمایند اقدامات موثر در حفظ نظم و امنیت آن حدود شود و از اوضاع آنجا همیشه وزارت داخله را مطلع دارند.
[امضاء:] مدیرالدوله

۱ - اصل : بلشویک

سند شماره ۸

دولت علیه ایران، وزارت داخله، شعبه تحریرات شرق

تهران، مشهد، نمرة ۶۲۵، به تاریخ ۱۴ محرم الحرام ۱۳۳۷ [۲۸ میزان ۱۲۹۷]، ایالت جلیله خراسان و سیستان.

از قرار راپورت تلگرافی ۲۳ میزان کلات، بیست نفر بلشویک^(۱) با پانزده قبضه تفنگ و مقداری فشنگ از دوشاخ فرار و به گمرک قره تیکان پناهنده شده و اسلحه آنها را گمرک آنجا ضبط و بعد عده ای سوار تراکمه ورود کرده بلشویکها^(۲) را اسیر و معاودت داده و نیز اسلحه آنها را مطالبه می نمایند. رئیس گمرک از استرداد اسلحه امتناع نموده، دو روز مهلت می خواهد. گرچه ایالت جلیله، کاملاً مراقب و مواظب انتظامات سرحدات بوده و تعلیمات لازمه به مامورین آن حدود می دهند، ولی لازم است در این موضوع مقرر دارند تحقیقات به عمل آمده و از اخذ اسلحه جداً ممانعت شود و مراتب را تلگراف کنید. از تفصیل اطلاع حاصل آید.
[امضاء:] مدیرالدوله

۱ - اصل : بلشویک

۲ - اصل : بلشویکها

سند شماره ۹

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

از مشهد به ط [تهران]، نمره قبض ۴۲۶۸، نمره تلگراف ۱۶۸، عدد کلمات ۴۱۱، تاریخ اصل ۲۹، توضیحات دولتی، تاریخ وصول ۲۹ میزان ۱۳۳۷.

مقام منبع ریاست وزرا [عظام و وزارت جلیله داخله، با مفتاح خصوصی وزارت داخله کشف شود. در جواب رمز نمره ۶۲۰ وزارت جلیله داخله، عرض می‌نمایم که راپورت وقایع سرحدی را تا به حال به عرض مقام منبع ریاست وزراء عظام رسانیده و در هر مورد نظریات خود را تقدیم و کسب تکلیف نموده‌ام در آتیه نیز حسب‌المقرر، وقایع را راپورت داده و کسب تکلیف خواهم نمود. اینک نیز واقع سرخس را شرح می‌دهم:

به حکومت تعلیمات داده شده بود رؤسای ترکمانان را جلب و به تابعیت و حمایت دولت علیه مایل سازد و برای اینکار، لازم بود یک قوه مکفی در سرخس حاضر باشد که اگر برای رؤسای ترکمانان، وقایع سوئی اتفاق بیفتد، به آنها کمک و مساعدت نماید. مطابق نظریات حکومت و مأمور مخصوص که از مشهد به سرخس برای جلب ترکمانان فرستاده بودم، قرار دادم که یکصد نفر سوار غیر نظامی حاضر نماید که با سوار موجوده که دارد؛ من حیث‌المجموع دویست و هشتاد نفر بشود، و بعلاوه^(۱) چون یکصد نفر سوار ترکمان که در سرخس روس بودند حاضر برای خدمتگزاری^(۲) دولت علیه شدند، قرار دادم حقوق آنها نیز از طرف دولت علیه موقتاً پرداخته شود و آنها به تعلیمات و دستورالعمل حکومت رفتار نمایند. در نتیجه این اقدامات، دو روز قبل، اهالی سرخس روس حتی رؤسای ترکمانان و کمیسر روس از حکومت سرخس برای حفاظت خودشان استمداد خواستند و لازم شد حکومت با قوای موجود به عنوان حفاظت اتباع ایران و اهالی به سرخس روسها حرکت نماید. بحمداله تعالی، بعد از ورود، از طرف رؤسای ترکمانان و ساکنین، استقبال و پذیرایی شایانی به عمل آمده، عموماً اظهار مسرت نموده، به سلامتی اعلیحضرت اقدس همایونی (ارواحنا فداه)، هورا کشیدند. چون در این وقت هنوز قوای نظامی حرکت نکرده بود، فوراً پنجاه نفر ژاندارم با اسلحه جدید روانه نموده‌ام. دیروز نیز یکصد نفر سوار نظام با اسلحه خوب اعزام کردم و در صدد هستم متدرجاً، دستجات دیگری از قوای نظامی به آنها ملحق نمایم و چنانچه لازم شود، چند عراده توپ هم خواهم فرستاد که از هر حیث امنیت آن حدود را مراقبت نموده، تبعه ایران و سکنه آنجا را از تجاوزات حفظ نمایند. فعلاً شرح واقعه به قراری است که ذکر شد. من بعد، هر اتفاقی روی دهد، مرتباً اطلاع داده می‌شود. چون برای راپورت همین مطالب و مذاکره و مشاوره در آن، دو روز است استدعای مخابره حضوری نموده‌ام و جواب نرسیده است؛ اینک اجمال مطلب را به عرض رسانیده تا هر دستورالعملی لازم دانند، تلگراف فرمایند.

توضیحاً عرض می‌نمایم، عجلتاً قوه دولتی در سرخس ناصری مقیم خواهند بود و فقط به عنوان حفظ اتباع ایران، عده [ای] به سرخس روس اعزام شده و خواهند شد. لیل ۲۹ میزان، نمره ۱۸۲، قوام‌السلطنه. [مهر] تلگرافخانه مبارکه تهران.

- ۱ - اصل: یک صد
- ۲ - اصل: به علاوه
- ۳ - اصل: خدمت‌گذاری

سند شماره ۱۰

دولت علیه ایران، وزارت داخله، شعبه تحریرات شرق

تهران، مشهد، نمره ۶۴۴، به تاریخ ۸ عقرب ۱۳۳۷.

ایالت جلیله خراسان و سیستان، اصول اقدامات و طرز جدیت و دولتخواهی ایالت جلیله راجع به سرخس، جالب توجه مقامات عالییه شده، در افکار و اذهان اهالی و عناصر مملکت خواه، زیاده از سابق محبوبیت کاملی را احراز فرموده‌اید. البته با حسن‌نیت و کاردانی که مخصوص حضرت‌عالی است، امید است با طرز عملیات عاقلانه حضرت‌عالی، آرزو و آمال دولت و عناصر ایران‌دوست^(۱) کاملاً برآورده شده و از نتیجه اقدامات راجع به این موضوع، وزارت داخله را مطلع خواهید فرمود.

[امضاء:] مدیرالدوله

۱ - اصل: ایران دوست

نمونه برگه ۱۱
۳۸۸

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

نمبره کتاب ۱۱۱۱

نمبره برگه	نمبره قبض	عدد کلمات تاریخ اصل	تاریخ و سوال	اسم گیرنده
۱۱	۲۹۱۹	۳	۲۰/۱/۳۳	...
نمبره تلگراف	۲۰۱۳۲	۲۰		

شماره برگه تلگراف قبضه شده ۵۸۳۳
 آدرس و بده غریب ۵۸۳۳
 اخطار ۵۸۳۳
 تاریخ ۱۹/۱/۳۳

۳۷۴

نمونه - ۱۶۰

۱۳۳۶

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

نمبره کتاب ۸

از مهر	نمبره قبضه ۲۹۰	عدد کلمات	تاریخ اصل	توضیحات	تاریخ وصول	اسم گیرنده
به ط	نمبره تلگرافیه ۱	۳۵	۲۳	مهر	۲۴	...

یا شیخ محمد تقی در اردستان هم راجد و قراطه در ۲۴
 کیچ - ۲۵۴ زرد در ۲۴ و قراطه در ۲۴
 ۵۴ در ۲۴ و قراطه در ۲۴
 ۲۳ در ۲۴ قلم لایحه
 خواهاد

نوعه شماره ۱۶ ۵۵۵

نوعه کتاب ۱۳۱۹ اداره تلگرافی دولت علیه ایران ۱۳۳۶

از شماره	نوعه قبضه	عدد کلمات	تاریخ و وصول	اسم گیرنده
۱	۱۵۹	۸۲	۳	...

فردا در ...
 طرح ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

تاریخ ۳ شهریور ۱۳۳۲
صادرة بکرافت روز

ظهران

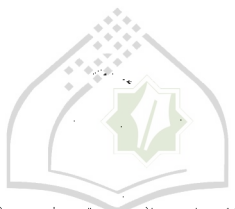
اسم نویسنده

۶۲۰

نومر کتاب ثبت
کارتی
دوسیه
ذکر نمرة های قبل
شعبه تحریرات شرق
شعبه

آیت محمد خراسان استین از قرار اجلاس وزارت معارف در خصوص اوضاع معارف
 خراسان نسبت به نواحی باکوئیک و مشرقی و غیره از امور و مشکلات و احوال معارف
 خراسان در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف
 در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف

ارسال در ساعت

تاریخ ۴ شهریور ۱۳۳۲
صادرة بکرافت روز

ظهران

اسم نویسنده

۶۲۵

نومر کتاب ثبت
کارتی
دوسیه
ذکر نمرة های قبل
شعبه تحریرات شرق
شعبه

آیت محمد خراسان استین از قرار اجلاس وزارت معارف در خصوص اوضاع معارف
 خراسان نسبت به نواحی باکوئیک و مشرقی و غیره از امور و مشکلات و احوال معارف
 خراسان در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف
 در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف در این وزارت معارف

ارسال در ساعت

